

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Linguistica X (2015)

ISSN 2083-1765

Stanisław Koziara

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Ziarnko gorczycy – pochodzenie, status i losy frazeologizmu w języku polskim

Słowa kluczowe: frazeologia biblijna, przekłady Pisma Świętego, retoryka, leksykografia

Key words: biblical phraseology, translations of the Holy Scriptures, rhetoric, lexicography

W zasobach obiegowych połączeń wyrazowych języka polskiego osobną część stanowią te jednostki, w których składzie pojawiają się komponenty odwołujące się do szeroko pojętego świata roślinnego¹. Jednym z nich jest wyrażenie *ziarnko gorczycy*, którego pochodzenie, znaczenie oraz status, jaki zyskało zarówno w dawnej, jak i w nowszej polszczyźnie, będą przedmiotem bliższego oglądu w niniejszym szkicu.

Pochodzenie jednostki

Ustalenie czytelnych źródeł pochodzenia oraz motywacji wielu spetryfikowanych jednostek o randze frazeologizmów nie zawsze bywa sprawą łatwą. Jednakże w wypadku omawianego frazeologizmu jego status genetyczny wydaje się nie budzić wątpliwości. Mamy tu bowiem do czynienia z jedną z wielu konstrukcji, która na grunt języka polskiego przedostała się w drodze przekładowej z kart biblijnych. W pełni czytelną prefigurację dla rodziwej postaci omawianego wyrażenia stwarzają wszystkie trzy Ewangelie synoptyczne, w których mowa jest o ziarnku gorczycy (Mt 13, 31–32; Mk 4, 31–32; Łk 13, 19). Ogół owych miejsc ewangelicznych wpisuje się w cykl Chrystusowych przypowieści o Królestwie Bożym, pośród których znajduje się także przypowieść o ziarnku gorczycy, która w przekazie Ewangelii Mateuszowej i Łukaszej paralelnie usytuowana została wraz z przypowieścią o zaczynie chlebowym (Mt 13, 33; Łk 13, 20). Kanwą konstrukcyjną przypowieści o ziarnku gorczycy są realne właściwości botaniczne i gatunkowe nasienia owej rośliny. Ziarno to, będąc jednym z najmniejszych wśród

¹ Tego typu zasób tematyczny polskiej frazeologii zyskał osobny i wyczerpujący opis w pracy Alicji Nowakowskiej (zob. Nowakowska 2005).

nasion, daje początek roślinie, której łodygi mogły w warunkach klimatu Ziemi Świętej osiągać znacznej wielkości rozmiary.

Wśród egzegetów brak wszakże pełnej zgodności co do tego, o jakim gatunku gorczycy w tej przypowieści ewangelicznej mowa. Jak się bowiem okazuje, w grę wchodzić mogły aż trzy gatunki tej rośliny: *Sinapis alba*, *Brassica nigra* oraz *Salvadora persica*. Rozmiary łodygi tej ostatniej mogły osiągać wielkość nawet do kilku metrów. Większość egzegetów opowiada się jednak za pierwszą z odmian, której łodygi mogły urastać aż do czterech metrów (Jankowski 1997: 39–43). Ale nie można także wykluczyć drugiego z gatunków gorczycy, to jest *Brassica nigra*, która jako roślina lecznicza i źródło oleju była od tysiącleci powszechnie uprawiana na Półwyspie Arabskim (Szczepanowicz 2004: 169–170; Włodarczyk 2011b: 56–58). Pojedynczo pojawiają się również stanowiska, które w przekazie ewangelicznym mówiącym o wyrastaniu z ziarnka gorczycy dużych rozmiarów rośliny doszukują się błędnych zapisów kopistów (Carmignac 1987: 526).

Nader istotne dla wyjaśnienia kontekstu i realiów, w jakich osadzona została ewangeliczna przypowieść o ziarnku gorczycy (*Sitz im Leben*), są też argumenty zgłaszane przez botaników. Dla tych zaś ewangeliczny opis mówiący o wyrastającej z miniaturowego ziarna wielkich rozmiarów roślinie „tak, że ptaki mogą zakładać gniazda w jej cieniu” (Mk 4, 32), zawiera w sobie znaczenia przenośne i zarazem symboliczne, gdyż uprawiane na terenie Palestyny gorczyce są roślinami jednorocznymi o znacznie mniejszych rozmiarach i krótkim okresie wegetacji. Zdaniem botaników gnieźdzenie się w ich łodygach ptaków jest mało prawdopodobne. Tym samym opis ewangeliczny należy rozumieć raczej jako zlatywanie się ptaków na posiłki, a nie jako zakładanie w łodygach gorczycy gniazd służących do wylęgu (Włodarczyk 2011a: 173–175)².

Ewangeliczne przesłanie owej przypowieści zasadza się więc na parabolicznym porównaniu do ziarnka gorczycy Królestwa Niebieskiego, którego skromne początki w efekcie prowadzą do okazałych rezultatów na wzór wielkości dojrzałej rośliny gorczycy.

Jak jednak można łatwo zauważyć, biblijne świadectwa odwołania się do przenośnych znaczeń ziarnka gorczycy nie zamykają się wyłącznie na wskazanych miejscach ewangelicznych. Z podobnymi mamy do czynienia także w kontekście dwóch innych miejsc nowotestamentowych, w których porównawczo mowa jest o wierze podobnej do ziarnka gorczycy (Mt 17, 20;

² Na marginesie godzi się podkreślić, że gorczyca należy do roślin znanych i rozpowszechnionych także na terenie Europy. Jej polska nazwa wywodzi się od psł. *gorbčica* ‘ziele gorzkie, palące’. Najstarsze polskie źródła poświadczają obok dwóch biblijnych gatunków: *Brassica nigra* i *Sinapis alba*, także polną odmianę gorczycy – *Sinapis arvensis*, będącą pospolitym chwastem (Spólnik 1990: 68).

Łk 17, 6). Te zaś z kolei przywołania legły u podstaw utworzenia się w polszczyźnie werbalnej postaci frazeologizmu *mieć wiarę jak ziarno gorzycy* oraz jemu pokrewnej konstrukcji porównawczej *wiara jak ziarno gorzycy*. Wszystko to przemawia za stwierdzeniem, iż ziarno gorzycy, mimo iż nie należało do najmniejszych wśród nasion roślin uprawianych na terenie Ziemi Świętej, to w języku ludów Bliskiego Wschodu zyskało rangę prototypowego odwołania się do czegoś najmniejszego³.

Biblijne ziarno gorzycy i jego konteksty stylistyczno-retoryczne

Zanim przejdziemy do bliższego prześledzenia losów owego biblizmu w języku polskim, warto nieco uwagi poświęcić tym aspektom, które konstytuują jego językowo-stylistyczny charakter oraz główne przesłanie symboliczne. Nieprzypadkowe bowiem okazuje się już samo usytuowanie przypowieści o ziarnku gorzycy w cyklu Chrystusowego nauczania o Królestwie Bożym obok przypowieści o zaccynie chlebowym. Ten typ „dwójkowego” ujęcia, znajdujący także inne poświadczenia na kartach Nowego Testamentu, wskazuje na w pełni zamierzony układ kompozycyjny, w którym Roland Meynet doszukuje się podstawowej cechy języka biblijnego, jaką jest binarność (Meynet 2006: 12). Co więcej, najnowsze wyniki badań nad strukturą i językiem ksiąg ewangelicznych w obydwu tych przypowieściach upatrują zarówno cech właściwych autentycznym mowom Jezusa, jak i świadectw wskazujących na te ich wyznaczniki gatunkowe, które w pełni oddają ich prymarną naturę – jako tekstów przynależnych do tradycji ustnej⁴.

W równym stopniu otwiera się tu również pole dla tych interpretacji, które w języku wielu gatunków nowotestamentowych upatrują cech i wyznaczników właściwych dla retoryki biblijnej. Możliwości te dotyczą też ukształtowania kompozycyjnego i języka przypowieści o ziarnku gorzycy. Jak już bowiem zaznaczono wcześniej, zasadnicze przesłanie owej przypowieści zbudowane zostało na semantycznej asymetrii pomiędzy miniaturową wielkością ziarna a okazałej wielkości rośliną, która z niego wyrasta. Osiągnięty tą drogą efekt porównawczy służy w istocie ukazaniu kontrastu pomiędzy skromnym początkiem a efektownym końcem planu Bożego. W języku mowy przypowieściowej oznaczało to wskazanie na takie właściwości jak: nieuchronność wzrostu, tajemniczość procesu wzrastania, pewność efektu końcowego,

³ Wśród roślin uprawianych na terenie Palestyny mniejsze od ziarnka gorzycy, mierzącego około 1 mm średnicy, były na przykład ziarno maku oraz ziarno storczyka (zob. Jankowski 1987: 41). W języku polskim w tej funkcji widzieć należy właśnie ziarno maku lub główkę od szpilki.

⁴ Nader ciekawą, syntetyczną prezentację wyników najnowszych prac egzegetycznych oraz filologicznych, jakie powstały wokół przypowieści o ziarnku gorzycy i zaccynie chlebowym, przynosi jeden z rozdziałów książki Anny Wierzbickiej (zob. Wierzbicka 2002: 62–80).

niezależność od czynnika ludzkiego, przejście od tego, co nie w pełni dostrzegalne, do tego, co widzialne i namacalne (Wierzbicka 2002: 73).

Z punktu widzenia analizy retorycznej bez trudu dają się tu również wskazać te wyznaczniki, które wpisują kompozycyjne ramy przypowieści o ziarnku gorczycy w typową strukturę przeciwstawienia *małe – wielkie*, otwierającego się w dość jednoznaczny sposób na poetykę zarówno hiperboli, jak i paradoksu (Izdebska, Płuciennik 1994: 215–224). W tym duchu zmierzają też nowsze komentarze do przypowieści o ziarnku gorczycy, w których argumenty botaniczne w większym stopniu ustępują dziś przesłankom filologicznym, odkrywającym w języku i ukształtowaniu niektórych ksiąg biblijnych przejawy obecności wielu typowych figur i gatunków retorycznych (Keener 2000: 40). I nie są to bynajmniej przypadki odosobnione. Liczne ślady wpływu biblijnej tradycji retorycznej znajdują bowiem odbicie w zbiorach spetryfikowanych konstrukcji biblijnego pochodzenia przeniesionych także na grunt języka polskiego, czego przykładem są chociażby takie jednostki jak: *przecedzać komara, a połykać wielbłąda; widzieć źdźbło w oku brata, a w swoim belki nie dostrzegać; Łatwiej [jest] wielbłądowi przejść przez ucho igielne, niż bogatemu wejść do Królestwa Niebieskiego*⁵.

Ziarnko gorczycy – status jednostki w tekście kanonicznym i w polskich przekładach Biblii

Jak już zostało to pokazane wcześniej, kanoniczny prototyp dla wyrażenia *ziarnko gorczycy* odnajdujemy wyłącznie na kartach Ewangelii synoptycznych. Tekst grecki miejsca te przywołuje konsekwentnie poprzez formę κόκκος σινάπεως (ziarno, ziarnko gorczycy). Równie bezwyjątkowo formy te oddaje tekst łaciński, gdzie w roli tej pojawia się odpowiednio wyrażenie *granum sinapis* (ziarno, ziarnko gorczycy). Próba prześledzenia pod tym kątem odpowiednich miejsc rodzimych przekładów Ewangelii synoptycznych pokazuje, iż mamy w tym wypadku do czynienia z kilkoma propozycjami translacyjnymi, w których fakultatywność dotyczy obydwu komponentów omawianego biblizmu. W przekładach staropolskich dominującą pozycję zaznacza forma *ziarnko gorczyczne* obok zdecydowanie mniej licznych propozycji w rodzaju *ziarnko gorczycy, ziarno gorczycy*⁶. Niemal

⁵ Na temat obecności wielu wyznaczników i figur retorycznych w zasobach rodzimej frazeologii pochodzenia biblijnego szerzej piszę w osobnym artykule *Wielbłąd w uchu igielnym – czyli o retorycznych źródłach frazeologii biblijnej*, zamieszczonym w zbiorze *Szkice z polskiej frazeologii biblijnej* (Koziara 2015: 178–190).

⁶ Bardziej szczegółowe dane na temat losów tego biblizmu w tekstach staropolskich przekładów Biblii, jak też prototypowych ich jednostek w języku greckim oraz łacińskim zawierają się w mojej monografii (zob. Koziara 2009a: 140–142).

odwrotnie repartycja i frekwencja owych form kształtują się w nowszych i współczesnych polskich przekładach Ewangelii, gdzie na czoło wysuwają się formy *ziarno gorzycy*, *ziarno gorzycy*⁷. O ile wymiennosc w zakresie pierwszego członu wyrażenia uznać można za semantycznie styczną (forma podstawowa – forma deminutywna), o tyle fakultatywnosc drugiego członu *gorzyczne – gorzycy* jest zjawiskiem dość znamionym i nieobojetnym dla polszczyzny biblijnej. Mowa tu bowiem o zamianie stylowo nacechowanej, rozwiniętej przydawki przymiotnej na rzecz postaci rzeczownej przydawki dopełniaczowej. Zmiana ta, z jaką od dawna mamy do czynienia w języku nowszych polskich tłumaczeń biblijnych, w istocie oznacza tendencję do defrazeologizacji, poniechania charakterystycznych i nadających polszczyźnie biblijnej właściwe znamiona odrębności dwuelementowych wyrażen nominalnych. Swym zasięgiem proces ten objął także inne tego typu utrwalone biblizmy rodzime, takie jak: *dar Boży // dar Boga*, *dzień sądny // dzień sądu*, *moce niebieskie // moce nieba*, *palec Boży // palec Boga*.

Ziarno gorzycy – leksykograficzny status i losy jednostki w polszczyźnie

Po przedstawieniu danych na temat pochodzenia, strony stylistyczno-retorycznej oraz losów wyrażenia *ziarno gorzycy* w rodzimych przekładach ewangelicznych pora spojrzeć na status, jaki frazeologizm ten zyskał w zasobach leksykograficznych języka polskiego. Biorąc pod uwagę zawartość słowników polszczyzny ogólnej, zarówno historycznych, jak też współczesnych, stwierdzić należy, iż konstrukcja *ziarno gorzycy* praktycznie nie znajduje udokumentowania jako jednostka obiegowa języka polskiego. Źródła te bowiem w zdecydowanej większości pomijają ją jako konstrukcję o randze frazeologizmu bądź odnotowują jedynie jako dwuelementową nazwę rośliny uprawnej (*Sinapis alba*, *Brassica nigra*). Bardzo podobnie kształtuje się status wyrażenia *ziarno gorzycy* w zasobach frazeograficznych, czego tyleż znamionym, ile reprezentatywnym przykładem jest stan opisu, jaki jednostka ta zyskała w *Słowniku frazeologicznym języka polskiego* Stanisława Skorupki. Leksykon ten umieszcza omawianą jednostkę w ciągu nazw: *ziarno gorzycy*, *jęczmienia*, *kawy*, *pszenicy*, *zboża*, *żyta* ze wspólnym znaczeniem: ‘nasienie, istotna część owocu; zbiór ziaren (rośliny uprawnej)’ (SFS II 832), co *de facto* dowodzi braku przynależności wyrażenia *ziarno gorzycy* do zasobów obiegowych jednostek polszczyzny.

Nowsze tego typu zbiory w ogóle nie wpisują tej jednostki do rodzimych korpusów frazeologicznych. Najbardziej znamionym jest jednak fakt nieumieszczenia owego wyrażenia w zbiorze tematycznym, jakim jest *Mały słownik biblizmów* Jana Godynia (MSB). *Słownik zwrotów i aluzji biblijnych*

⁷ Więcej danych na ten temat zob. Koziara 2009b: 120–121.

Anny M. Komornickiej wpisuje wyrażenie w nieco starszej postaci *ziarno gorczyczne* jedynie do indeksów form nieopracowanych (SZAB 299). Wyjątkiem na tym tle jest *Nowa księga przysłów polskich*, w którym to zbiorze konstrukcja *ziarno gorczycy* przywołana została wraz z kilkoma dziewiętnasto- i dwudziestowiecznymi odwołaniami literackimi o przenośnych znaczeniach, z hasłową postacią w tytule zbioru Ewy Szelburg-Zarembiny *Ziarno gorczyczne* na czele (NKPP I 704). Na prawach bardziej cytatu niż jednostki utrwalonej pojawia się fraza *Ziarno gorczycy wyrastające w drzewo* w zbiorze skrzydlatych słów Henryka Markiewicza i Andrzeja Romanowskiego (SSMR 56). Nie zmienia to jednak faktu, iż stan dotychczasowych notacji leksykograficznych omawianej jednostki w sposób jednoznaczny zdaje się wskazywać na jej pozycję wysoce recesywną, by nie powiedzieć wręcz „martwą”.

Rodzi się jednak wątpliwość, czy i w jakim stopniu stan ten uznać możemy za faktyczny i miarodajny. Dla jego pełniejszej weryfikacji warto sięgnąć do nieco nowszych baz danych. I tak odwołanie się do zasobu Narodowego Korpusu Języka Polskiego pokazuje, iż przenośnie użyte wyrażenie *ziarno gorczycy* znajduje żywe reprezentacje tekstowe nie tylko w obszarze języka religijnego. Co więcej, z danych, jakie odnotowane zostały w Korpusie, wynika, że polszczyzna nadal zachowuje tu wariantywność pomiędzy dominującą formą *ziarno gorczycy* a jej fakultatywną i rzadszą postacią *ziarenko gorczycy*⁸.

Zgoła osobna i nader wymowna porcja danych wyłania się z kolei z próby prześledzenia pod tym kątem popularnych wyszukiwarek internetowych. Z ekscerpcji tych wynika, iż żywotność w różnych odmianach języka polskiego nadal zachowują takie formy jak: *ziarno gorczycy*, *ziarno gorczyczne* oraz *ziarenko gorczyczne*, z wyraźną przewagą frekwencyjną tej pierwszej⁹. Potwierdzenie obecności w tego typu bazach danych znajdują także pokrewne do omawianej jednostki w postaci zwrotów o schemacie syntaktycznym *być / stać się ziarnem gorczycy* ‘dać początek czemuś, stać się załączkiem czegoś’, *mieć wiarę jak ziarenko gorczycy* ‘odznaczać się głęboką wiarą, być zdeterminowanym w dążeniu do celu’.

Przywołane powyżej dane zdają się nie po raz pierwszy potwierdzać, że stanu polskiej leksykografii oraz frazeografii ogólnej nie można traktować jako w pełni miarodajnej bazy danych odzwierciedlających świadectwa rodzimych refleksów dziedzictwa biblijnego.

⁸ http://www.nkjp.uni.lodz.pl/index_adv.jsp (dostęp: 12.02.2016).

⁹ Dane za przeglądarką internetową Google (dostęp: 30.05.2015). Spośród nowszych przywołań biblizmu *ziarno gorczycy* uwagę zwraca jego użycie w formie nazwy własnej popularnej akcji charytatywnej na rzecz niepełnosprawnych sportowców, zob. <http://www.ziarnkogorczycy.pl/geneza?tmpl=component&print=1&page=> (dostęp: 12.02.2016).

Istotnych informacji o charakterze ujęć porównawczych dostarcza również spojrzenie pod tym kątem na obcojęzyczne zbiory biblizmów frazeologicznych. I tak w postaci podobnej do formy i znaczenia utrwalonego w języku polskim wyrażenie *зірничне зерно* poświadczają zbiory biblizmów języka ukraińskiego (Колоіз, Бакум 2001). Analogiczny status tej jednostki potwierdza polskojęzyczne wydanie skrzydlatych jednostek pochodzenia biblijnego utrwalonych w języku niemieckim (Krauss 2001: 42). Przytoczone zaś w tym opracowaniu znaczenie przenośne owej jednostki: ‘metafora czegoś niepozornego, małego, co jednak z czasem wykazuje się niezmiernie skutecznym działaniem’, uznać należy za w pełni reprezentatywną eksplikację dla polskiej wersji biblizmu, z jaką spotykamy się w polszczyźnie ogólnej, w nieco mniejszym stopniu – dla religijnej sfery jego użycia¹⁰. Z kolei w czeskim zbiorze tego rodzaju jednostek zaznacza swą obecność zwrot *být jako zrno hořčičné* (Ouředník 1994: 221–222). W kontekście przywołanych danych pochodzących z obcojęzycznych korpusów biblizmów tym bardziej widoczne stają się niedostatki w tym względzie polskiej leksykografii.

Ziarno gorczycy na tle rodzimych zasobów biblijnej frazeologii florystycznej

Blizsze spojrzenie na genezę oraz status biblizmu *ziarno gorczycy* staje się także swego rodzaju pretekstem do zwrócenia uwagi na te konstrukcje obiegowe, które sytuują się w bezpośrednim sąsiedztwie omawianej jednostki. Najbliższy krąg tematyczny tworzy w tym wypadku nader liczna grupa biblizmów frazeologicznych polszczyzny z komponentem florystycznym, do których zaliczają się takie jednostki jak: *chwiać się jak trzcina na wietrze, drzewo żywota, drzewo wiadomości dobrego i złego, gałązka oliwna, liść / listek figowy, niewinny / czysty jak lilia, oddać / sprzedać kogoś / coś za miskę soczewicy, oddzielać (odróżniać) ziarno od plew, poznawać kogoś po owocach, przyłożyć siekiere do korzenia, siać / rozsiewać kąkol, widzieć źdźbło w oku brata swego, a belki we własnym nie dostrzegać, zakazany owoc, ziarno pada na dobrą, żyzną ziemię / rolę¹¹. Wszystkie z nich, przeniesione w drodze przekładowej na grunt polszczyzny na prawach cytatu, syntezy bądź aluzji, znajdują konkretne referencje w obszarze języka i tekstów kanonicznych. Reprezentując mniej lub bardziej zamknięty zbiór tematyczny, stwarzają zarazem możliwość rekonstrukcji i opisu tych dziedzin, które składają się na językowy obraz świata biblijnego, w tym wypadku jego tyleż specyficznej, ile*

¹⁰ Z danych na ten temat wynika, że w kontekście biblijnym wyrażenie *ziarno gorczycy* zamyka się w granicach znaczenia ‘małe, skromne zaczątki Królestwa Bożego’ (zob. Romańskiuk 1990: 61).

¹¹ O stanie leksykograficznych poświadczeń tego rodzaju frazeologizmów biblijnych osobno traktuje artykuł A. Nowakowskiej (zob. Nowakowska 1996: 25–32).

różnorodnej sfery roślinnej, uobecnionej zarówno w jej wymiarze realnym, jak też symbolicznym¹².

Podsumowanie

Przedstawiony powyżej szkic, reprezentujący swego rodzaju typ mikroanalizy filologicznej, jako cel główny postawił sobie próbę prześledzenia genezy, statusu oraz rodzimych losów pojedynczego frazeologizmu, jakim jest wyrażenie *ziarnko goryczy*, oraz jednostek jemu pokrewnych. Kontekstowe spojrzenie na ten frazeologizm, będący częścią utrwalonego w języku polskim szerszego zasobu jednostek pochodzenia biblijnego, stworzyło sposobność do zwrócenia uwagi na dość osobliwe cechy i właściwości, jakie jednostka ta reprezentuje w obszarze tekstu kanonicznego. Omawiany biblizm stanowi bowiem ciekawe egzemplum retorycznej tradycji biblijnej, która znalazła szerokie odbicie w zasobach frazeologicznych polszczyzny. Prezentacja losów owego biblizmu w obszarze polszczyzny stała się również okazją do zwrócenia uwagi na – nie od dziś stwierdzane – mankamenty polskiej leksykografii w dziedzinie rejestru i opisu rodzimych zasobów frazeologii o proveniencji biblijnej. Nakierowanie tego rodzaju mikroanaliz na kliszowane jednostki przynależne do określonych domen tematycznych stwarza też niewątpliwą sposobność do wskazania na możliwości podejmowania, ciągle słabo zaznaczonych, badań nad biblijnym obrazem świata odbitym i utrwalonym w języku polskim.

Rozwiązanie skrótów wykorzystanych źródeł leksykograficznych

MSB – J. Godyń, *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów języka polskiego*, wyd. 2 poprawione, uzupełnione i rozszerzone, Kraków – Warszawa 2006.

NKPP – *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. W oparciu o dzieło Samuela Adalberga opracował Zespół Redakcyjny pod kierunkiem J. Krzyżanowskiego, t. 1–3, Warszawa 1969–1972; t. IV: *Bibliografia. Słownik wyrazów staropolskich, gwarowych i obcych. Indeks haseł pomocniczych*, opracował S. Świrko przy współudziale D. Świerczyńskiej i S. Świrko, Warszawa 1978.

SFS – S. Skorupka, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa 1967–1968.

SSMR – H. Markiewicz, A. Romanowski, *Skrzydlate słowa. Wielki słownik cytatów polskich i obcych*, wydanie nowe, poprawione i znacznie rozszerzone, Kraków 2005.

SZAB – A.M. Komornicka, *Słownik zwrotów i aluzji biblijnych*, Łódź 1994.

¹² W tym miejscu przyjdzie jedynie zasygnalizować licznie podejmowane na gruncie polskim zarówno przez teologów, jak i przez botaników badania na florą biblijną, które zaowocowały kilkoma opracowaniami o charakterze monografii autorskich, wieloautorskich prac zbiorowych oraz ujęć słownikowych (zob. m.in.: Kobielus 2006; Marecki, Rotter [red.] 2007; Włodarczyk 2008; Włodarczyk 2011b).

Bibliografia

- Carmignac J. ks., 1987, *Problem semityzmów w Ewangeliach synoptycznych*, tłum. W. Rappak, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, t. XL, nr 6, s. 516–523.
- Izdebska A., Płuciennik J., 1994, *Paradoks w tekście sakralnym*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, nr 3, s. 215–224.
- Jankowski A. o., 1997, *Królestwo Boże w przypowieściach*, Kraków.
- Keener C.S., 2000, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, redakcja naukowa wydania polskiego K. Bardski, W. Chrostowski, tłum. Z. Kościuk, Warszawa.
- Kobielus S., 2006, *Florarium christianum. Symbolika roślin – chrześcijańska starożytność i średniowiecze*, Kraków.
- Колоїз Ж.В., Бакум З.П., 2001, *Слово Благовісті. Словник-довідник фразем біблійного походження*, Кривий Ріг.
- Koziara S., 2009a, *Frazeologia biblijna w języku polskim*, wyd. 2 poprawione, Łask.
- Koziara S., 2009b, *Tradycyjne biblizmy a nowe polskie przekłady Pisma Świętego (ujęcie filologiczno-normatywne)*, Kraków.
- Koziara S., 2015, *Szkice z polskiej frazeologii biblijnej*, Łask.
- Krauss H., 2001, *Skrzydlate słowa biblijne. Słownik zwrotów biblijnych*, tłum. i oprac. P. Pachciarek, Warszawa.
- Marecki J., Rotter L. (red.), 2007, *Symbolika roślin. Heraldyka i symbolika chrześcijańska*, Kraków.
- Meynet R., 2006, *Binarność, podstawowa cecha języka biblijnego*, tłum. T. Kot, [w:] *Język Biblii a język współczesny. Praca zbiorowa*, red. R. Komurka, Kraków, s. 11–22.
- Nowakowska A., 1996, *Frazeologizmy biblijne z nazwami roślin w słownikach języka polskiego*, „Poradnik Językowy”, z. 10, s. 25–32.
- Nowakowska A., 2005, *Świat roślin w polskiej frazeologii*, Wrocław.
- Ouředník P., 1994, *Aniž jest co nového pod sluncem. Slova, rčení a úsloví biblického původu*, Praha.
- Romaniuk K. bp, 1990, *Mały słownik metaforyczno-egzegetyczny Nowego Testamentu*, Poznań.
- Spólnik A., 1990, *Nazwy polskich roślin do XVIII wieku*, Wrocław.
- Szczepanowicz B., 2004, *Atlas roślin biblijnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii i symbolika*, Kraków.
- Wierzbicka A., 2002, *Co mówi Jezus? Objasnienia przypowieści ewangelicznych w słowach prostych i uniwersalnych*, Warszawa.
- Włodarczyk Z., 2008, *Siedem upraw biblijnych i ich symbolika*, Kraków.
- Włodarczyk Z., 2011a, *Rośliny w przypowieściach Jezusa*, [w:] eadem, *Przyroda w Biblii „od cedrów do hizopu”*, Kraków, s. 163–175.
- Włodarczyk Z., 2011b, *Rośliny biblijne. Leksykon*, Kraków.

Ziarnko gorczycy (the Mustard Seed): The Origins, Status and History of a Biblical Phraseologism in the Polish Language

Abstract

The article is a linguistic microanalysis of the origins, status and history of a single phraseological unit *ziarnko gorczycy (the mustard seed)*. It is classified thematically in the Polish language as a floristic set expression of Biblical origin. A detailed report on this phraseologism is an opportunity to point out the rhetorical contexts of other Polish Biblical expressions and their lexicographic descriptions. As a lexical unit that represents a thematically specific phraseological group, *ziarnko gorczycy* allows for additional linguistic and cultural research that points to the pictures of the Biblical world entrenched in the Polish language.